

Hile Üçgeni: Baskı, Fırsat ve Rasyonelizasyonun Beyaz Yakalı Hilelerindeki Rolü ve Analizi

The Fraud Triangle: The Role and Analysis of Pressure, Opportunity, and Rationalization in White-Collar Frauds

Öz

Finansal dolandırıcılıklar ve beyaz yakalı suçlar, işletmeler ve genel ekonomik çevre üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Bu suçlar, işletmelerin mali kaynaklarını erozyona uğratabilir, yasal yaptırımlara neden olabilir ve hatalı işletme kararlarına yol açabilir. Ayrıca, finansal dolandırıcılıkların geniş çaplı bir ekonomik krize yol açma potansiyeli göz önüne alındığında, bu suçlarla mücadele etmek ve önlemek büyük bir önem taşır. Muhasebe denetimi, bu süreçte önemli bir araç olarak kabul edilir ve işletmelerin mali kaynaklarını korumak, yasal yaptırımları önlemek ve genel ekonomik istikrarı sağlamak için kritik bir rol oynar. Bu bağlamda hile üçgeni finansal dolandırıcılıkların ve beyaz yakalı suçlarının anlaşılmasında önemli ipuçları vermektedir. Hile üçgeni, baskı, fırsat ve rasyonelleştirme faktörlerinden oluşur. Baskı, hileci eylemlere yönlendiren iç veya dış faktörleri temsil ederken, fırsat, hileli eylemlerin gerçekleştirilebileceği durumları ifade eder. Rasyonelleştirme ise hileci bireylerin eylemlerini kendilerine haklı gösterme eğilimlerini yansıtır. Bu kapsamda yapılan kavramsal inceleme, beyaz yakalı suçlar ve özellikle hile üçgeni teorisi üzerine odaklanmıştır. Bir bireyin dolandırıcılık yapma kararının arkasındaki nedenler açıklanmış, hile üçgeninin avantajları gelişimi, eleştirileri ve türevleri hakkında geniş çapta bilgiye yer verilmiştir. JEL Sınıflandırması: M40, M41

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Denetimi, Hile Üçgeni, Beyaz Yakalı Suç

Abstract

Financial fraud and white-collar crime seriously impact businesses and the overall economic environment. These crimes can erode businesses' finances and lead to legal penalties and erroneous business decisions. Also, given the potential for financial frauds to cause a wide-ranging economic crisis, combatting and preventing these crimes is essential. Auditing is considered an important tool in this process and plays a critical role in protecting the financial resources of businesses, avoiding legal sanctions, and ensuring overall economic stability. In this context, the cheating triangle provides essential clues in understanding financial fraud and white-collar crimes. The cheating triangle consists of pressure, opportunity, and rationalization. Pressure represents internal or external factors that lead to fraudulent acts, while option refers to situations in which fraudulent acts can be committed. Conversely, rationalization reflects the tendency of cheating individuals to justify their actions to themselves. In this context, the conceptual analysis focused on white-collar crimes, especially the cheating triangle theory. The reasons behind an individual's decision to commit fraud are explained, and extensive information is given about the fraud triangle's advantages, development, criticisms, and derivatives.

JEL Classification: M40, M41

Keywords: Audit, fraud triangle, white-collar crime

Hasan Yalçın

Crowe HSY, Managing Partner, İstanbul, Türkiye

Cite this article as: Yalçın, H. (2023). Hile Üçgeni: baskı, fırsat ve rasyonelizasyonun beyaz yakalı hilelerindeki rolü ve analizi. *Journal of Business Administration and Social Studies*, 7(2), 133-138.

Corresponding author: Hasan Yalçın

E-mail: hasan.yalcin@crowe.com.tr

Received: August 01, 2023

Accepted: August 23, 2023

Publication Date: September 25, 2023

Copyright@Author(s) - Available online at www.j-ba-socstud.org
Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Dolandırıcılık bir kişi veya kuruluş üzerinde yasa dışı bir şekilde mali avantaj elde etme niyetiyle yapılan aldatmadır ve bir bireyin veya kuruluşu paradan veya yasal haklardan mahrum bırakan dürüst olmayan eylemlere atıfta bulunur. Dolandırıcılık, gizlilik

veya güç gerektiren hırsızlığın aksine, bir kişiyi para veya eşyalarını teslim etmeye ikna etmek için gerçeklerin kasıtlı olarak yanlış beyan edilmesini gerektirir. Finansal dolandırıcılık, hileli yollarla mali kazanç elde etmek amacıyla kişi veya kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen aldatıcı ve yasa dışı uygulamaları ifade eder. Zimmete para geçirme, kara para aklama, içeriden öğrenenlerin ticareti ve muhasebe dolandırıcılığı dahil olmak üzere çok çeşitli dolandırıcılık faaliyetlerini kapsar.

Finansal dolandırıcılık hem kuruluşlar hem de bireyler için önemli riskler oluşturan yaygın bir sorundur. Finansal dolandırıcılığı tespit etmek kolay bir iş değildir ve dolandırıcılığın doğası, nasıl işlenebileceği ve gizlenebileceği hakkında kapsamlı bilgi gerektirir. Özellikle beyaz yakalı suçlarının tespit edilmesi ve önlenmesi için hileli davranışlara katkıda bulunan temel faktörleri anlamak çok önemlidir. Özellikle son on yıllarda hem akademik hem de profesyonel literatür, ağırlıklı olarak dolandırıcılık kavramına odaklanmış ve dolandırıcılığı ve saiklerini hırsızlık ve soygun gibi diğer ekonomik saikli suçlardan ayırmak için karmaşık teoriler geliştirmiştir. Bu modellerin incelenmesi, suçluların yapısını ve özelliklerini tanımlamayı içerir; muhasebe kontrolleri ve risk değerlendirmesi gibi suçlular ve suç arasındaki araçları ortaya çıkarmaya çalışır. Hile Üçgeni teorisi bu saiklerle ortaya atılan ve yaygın kabul gören teorilerden birisidir.

Başlangıçta kriminolog Donald Cressey tarafından önerilen Hile Üçgeni, finansal dolandırıcılığın dinamiklerini anlamak için teorik bir çerçeve sağlamaktadır ve baskı, fırsat ve rasyonalizasyon gibi üç faktörün bireyleri hileli faaliyetlerde bulunmaya yönlendiren gerekli bileşenler olduğunu varsayar (Cressey, 1953). Makalenin amacı hile üçgeni teorisine kavramsal bir bakış sunduktan sonra teoriye göre beyaz yakalı suçlarının oluşmasına neden olan faktörlerin detaylı olarak ortaya konmasıdır. Bu amaca yönelik öncelikle beyaz yaka suçları kavramı üzerinde durulmuş daha sonra sırasıyla Hile Üçgeni kavramı, bileşenleri, evrimi, gelişimi ve hile üçgeninin kullanımı ve sınırlamaları incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise şirketlerin beyaz yakalı suçlara katkıda bulunan faktörleri tanımları paralelinde, dolandırıcılık faaliyetlerinin oluşumunu en aza indirmek için alabilecekleri önlemler özetlenmiştir. Makalenin sınırı kavramsal boyutta kalması ve ampirik çalışma içermemesidir.

Beyaz Yakalı Suç Kavramı

Beyaz yakalı suç kavramı ilk defa Sutherland tarafından gündeme getirilmiştir. Sutherland bu ifadeyi, yüksek bir sosyal statüye sahip olarak kabul edilen "saygın kişiler" tarafından yaygın olarak işlenen suç türlerini tanımlamak için kullanmıştır (Sutherland, 1940). Daha önceki kriminologlar ve sosyologlar, esas olarak sokak ve şiddet içeren suçlara odaklanarak geniş suç konusunu incelerken, Sutherland üst beyaz yakalı sınıfın suçlarını ekonomi ve ticari faaliyetle bütünleştiren ilk kişi olmuştur. Sutherland, beyaz yakalı suçluyu, esas olarak "temsil edilen veya ima edilen güveni" ihlal eden tatlı dilli profesyonel olarak tanımlar (Sutherland, 1940). Sutherland'den daha önceki suç teorilerinde, yoksulluk suçun birincil itici gücü olarak yer almışken, beyaz yakalı suçun merkezinde yoksulluk nadiren yer alır.

Beyaz yakalı suçları, genellikle profesyonel veya iş ortamlarında bireyler tarafından işlenen bir dizi şiddet içermeyen suç faaliyetini kapsar ve bu suçlar genellikle finansal güdümlüdür ve aldatmaca, dolandırıcılık veya manipülasyon içerir. Beyaz yakalı suç, yaygın olarak kaynaklara, bilgilere veya nüfuz erişimi olan profesyoneller, şirket yöneticileri veya yetkili konumdaki kişiler tarafından gerçekleştirilen geniş bir yasa dışı faaliyet kategorisini ifade eder. Beyaz yakalı suç, iş veya profesyonel sektörlerdeki bireyler veya kuruluşlar tarafından işlenen şiddet içermeyen suçları tanımlamak için kullanılan bir terimdir (Agnew ve ark., 2009). Beyaz yakalı suçlar, onları diğer suç davranışı türlerinden ayıran birkaç belirgin özellik sergiler. İlk olarak, genellikle yasal ve kurumsal güvenlik açıklarından yararlanan karmaşık planlar veya stratejiler içerirler, bu da onları tespit etmeyi ve kovuşturmayı zorlaştırır. Failer genellikle hileli uygulamalara girişmek için bilgilerini, konularını veya yetkilerini kullanırlar. Ayrıca, beyaz yakalı suçlar tipik olarak fiziksel zarardan çok mali kazanç odaklanır, bu da onların doğrudan şiddet veya güç içermeye ihtimalini azaltır.

Beyaz yakalı suçları daha geleneksel sokak suçlarından farklı olarak, kurumsal veya profesyonel ortamlarda meydana gelme eğilimindedirler ve bireyler, kurumlar ve genel olarak ekonomi için geniş kapsamlı sonuçlara sahip olabilirler. Bu suçlar finansal sistemleri, düzenleyici mekanizmaları ve yönetim yapılarını hedef aldığından, sonuçları geniş kapsamlı ve uzun süreli olabilir. Hileli faaliyetlerden kaynaklanan ekonomik kayıplar, işten çıkarmalara, piyasa istikrarsızlığına, yatırımcı güveninin azalmasına ve hatta tüm finansal kurumların çökmesine yol açabilir.

Materyal ve Metot

Mevcut çalışma kapsamında, Beyaz Yakalı Suç, Dolandırıcılık ve özellikle "Hile Üçgeni" teorisi üzerine odaklanan kapsamlı bir kavramsal inceleme gerçekleştirmiştir. Bu noktada Hile Üçgeni teorisinin başlangıç noktasından günümüze kadar gelen süreçte tarihsel gelişimi, bileşenleri ve bileşenleri arasındaki ilişkilere dair kapsamlı içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Hile üçgeni uygulamaları ve uygulamaya dair sınırlamalara yer verilmiştir. Bu noktada gerçekleştirilen inceleme ve araştırma, akademik bir derleme çalışması olup; herhangi bir etik ihlal ve çıkar çatışması içermemektedir.

Hile Üçgeninin Kavramı ve Bileşenleri

Hile üçgeni kavramı, hileli faaliyetlerde bulunan bireylerin motivasyonlarını ve davranışlarını anlamada kilit bir çerçeve olarak ortaya çıkan, hileli davranışlara katkıda bulunan faktörleri açıklayan kriminoloji ve adli muhasebe alanında bilinen bir kavramdır. 1950'lerde Donald Cressey tarafından geliştirilen Hile Üçgeni kavramı, yüksek profilli dolandırıcılık vakalarını ve bunların altında yatan motivasyonları açıklamak için kullanılmıştır. Bu kullanımı takiben hile üçgeni teorisi hile denetçileri için önemli bir araç haline gelmiştir.

Cressey'nin teorisi esas itibarıyla bireye odaklanmakta ve örgütsel iç kontrol önlemlerinin iyileştirilmesinin dolandırıcılığı önlemede caydırıcı olacağını ileri sürmektedir. Üçgen,

bireylerin üç unsur bir araya geldiğinde hile yapmaya motive olduklarını belirtir: algılanan baskı (motivasyon), algılanan fırsat ve rasyonalizasyon. Motivasyon, bir kişiyi finansal ihtiyaç veya kişisel kazanç gibi dolandırıcılık yapmaya iten algılanan baskı veya teşviki ifade ederken; fırsat bir bireyin tespit edilmeden hileli eylemlerde bulunmasına izin veren durum veya koşulları ifade eder (Albrecht, 2014). Rasyonalizasyon ise bireylerin hileli eylemlerinin kabul edilebilir veya gerekli olduğuna kendilerini ikna etmek için kullandıkları içsel gerekçelendirme veya muhakeme anlamına gelir. Hile üçgeni, dolandırıcılıkta insan davranışının rolünü kabul eder ve daha geniş toplumsal etkilerden ziyade dolandırıcılığın temel nedeni olarak bireyin kırılğan ahlakını vurgular (Lokanan, 2015).

Hile Üçgeninin İlk Bileşeni; Baskı

Hile üçgeninin ilk köşesi veya bileşeni bireyleri hile yapmaya iten motivasyon veya teşviki ifade eden baskıdır (Bozkurt, 2009). Baskı bireyi hile yapmaya motive edebilecek psikolojik durumunu ifade eder. Baskı, finansal zorluklar, kişisel koşullar veya dış etkiler gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir (Albrecht, 2014). Her suistimal faili, etik olmayan davranışlarda bulunması için bir miktar baskı ile karşı karşıyadır (Abdullahi & Mansor, 2015). Albrecht ve arkadaşları hile yapma baskısı gerçek olmayabileceğinden üçgende yer alan baskı için algılanan baskı kelimesinin kullanmasının önemli olduğuna dikkat çekmiştir (Albrecht ve ark., 2006). Algılanan baskı, etik olmayan davranışlara yol açan faktörleri ifade eder. Eğer failer kendilerine baskı uygulandığına inanırlarsa, bu inanç dolandırıcılığa yol açabilir. Algılanan baskıya örnek olarak açgözlülük, imkanlarının ötesinde yaşama arzusu, büyük harcamalar veya kişisel borçlar, mali sorunları ve kumar vb. gibi bağımlılıklar sayılabilir (Abdullahi & Mansor, 2015).

Baskılar finansal olabileceği gibi finansal olmayan baskılar da olabilir ancak spesifik olarak, tüm dolandırıcılık vakalarının yaklaşık %95'i, dolandırıcının mali baskıları nedeniyle gerçekleştirilmiştir (Albrecht ve ark., 2006). Finansal kazanç için algılanan ihtiyaç veya finansal yükümlülükleri yerine getirememesi, genellikle bireyleri hileli eylemleri düşünmeye sevk eder (Burke & Sanney, 2018). Yine aşırı borçlanma, bağımlılık veya lüks yaşam tarzı beklentileri gibi finansal baskılar yaygın baskı türleri olarak örneklendirilebilir. İş güvencesizliği, başarısızlık korkusu veya belirli bir sosyal statüyü koruma arzusu da bu çerçevede diğer baskı türleri olarak gündeme gelebilir. Yine yaygın bir baskı biçimi, finansal hedefleri veya beklentileri karşılama baskısıdır. Finansal kayıplar, düşen satışlar, borsanın kazanç beklentilerini karşılayamama veya diğer şirketlerle rekabet edememe, bir şirket adına dolandırıcılığı (örneğin, finansal tablo dolandırıcılığı) motive edebilecek algılanan finansal baskılara örnek olarak gösterilebilir (Albrecht ve ark., 2008).

Hile Üçgeni'nin baskı bileşeni, mali açıdan zor durumdaki bireylerin neden dolandırıcılık yapmaya daha yatkın olabileceğini açıklamaya yardımcı olur (Gottschalk, 2021). Baskının dolandırıcılık yapma kararını nasıl etkilediğini anlamak, önleme ve müdahale stratejileri geliştirmede çok önemlidir (Ruankaew, 2013).

Hile Üçgeninin İkinci Bileşeni; Fırsat

Fırsat, bir kişinin hile yapma kararının arkasındaki nedenleri açıklamak için kullanılan hile üçgeninin ikinci bileşenidir. Fırsat, bir kişinin fark edilmeden hileli faaliyetlerde bulunmasını mümkün kılan şartların veya durumların varlığını ifade eder. Fırsat, bir bireyin örgütsel dolandırıcılık yapmasına izin veren etkisiz kontrol veya yönetim sistemi tarafından yaratılır. Yetersiz görev ayrımı veya gözetim eksikliği, zayıf iç kontroller veya denetim eksikliği gibi faktörler dolandırıcılığın bileşeni olan fırsatın oluşmasına ortam yaratabilir (Coenen, 2008). Bireyler kendilerini yakalanmadan dolandırıcılık yapabileceklerine inandıkları bir durumda bulduklarında, fırsat onların karar verme sürecinde önemli bir faktör haline gelmektedir. Ayrıca, etik olmayan davranışlara müsamaha gösteren veya dolandırıcılığı önlemeye öncelik vermeyen bir kültüre sahip kuruluşların, dolandırıcılık faaliyetleri riskinde artış olma olasılığı daha yüksektir (Albrecht ve ark., 2013).

Hile Üçgeninin Üçüncü Bileşeni; Rasyonalizasyon

Hile Üçgeninin üçüncü bileşeni, bireylerin hile yapma kararlarında çok önemli bir rol oynayan rasyonalizasyondur. Rasyonelleştirme, hileli faaliyetlerde bulunmayı haklı çıkarmak için ahlaki mazeretler üretme sürecini içerir. Rasyonelleştirme, bireylerin kendilerini eylemlerinin haklı veya gerekli olduğuna ikna etmelerine olanak tanır ve genellikle kendilerini suçlulardan ziyade dürüst bireyler olarak görür. Diğer ifade tarzı ve anlatımı ile rasyonalizasyon hile üçgeninin bireylerin hileli davranışlarını haklı çıkardığı veya mazur gösterdiği psikolojik süreci ifade eden unsurdur. Dolandırıcılık yapan kişiler, eylemlerinin ahlaki veya etik sonuçlarını en aza indirmek için genellikle rasyonalizasyonlar yaratırlar (Awang ve ark., 2020). Bireylerin içinde faaliyet gösterdikleri sosyal ve çevresel faktörler de rasyonalizasyonda rol oynayabilir (Van, 2018).

Hileli eylemleri haklı çıkarmak için kullanılan yaygın rasyonalizasyonları örneklendirmek gerekirse yaptıkları işin karşılığını yeterince alamadıkları veya mali durumlarının hileli davranışlarını haklı çıkardığı inancı bunlara örnek olarak verilebilir (Mintchik & Riley, 2019). Dolandırıcılar, kendilerini yalnızca borç para aldıklarına ve gelecekte geri ödemeye niyetli olduklarına inandırarak eylemlerini rasyonelleştirebilirler. Yine davranışlarını zor bir çalışma ortamı veya ailelerini destekleme ihtiyacı gibi dış etkenlere bağlamaya çalışabilirler. Araştırmalar, etik dışı davranan kişilerin genellikle davranışı gerçekleştirilmeden önce suçluluk ve rahatsızlık yaşadıklarını ve bu suçluluk ve rahatsızlığı rasyonalizasyon yoluyla azaltmaya çalıştıklarını göstermektedir (Mintchik & Riley, 2019).

Hile Üçgeni Bileşenleri Arasındaki İlişki

Denetim alanında yaygın olarak tanınan bir çerçeve olan hile üçgeni, üç bileşeninin karşılıklı bağımlılığını vurgular: baskı (motivasyon), fırsat ve rasyonalizasyon. Albrecht'e göre (2014), bu üç unsur birleştiğinde bireylerin dolandırıcılık yapma olasılığı daha yüksektir. Bu faktörler birbirleriyle karmaşık şekillerde etkileşime girer ve dolandırıcılık faaliyetleri için verimli bir zemin oluştururlar. Bu bileşenler birbirinden bağımsız değildir. Aksine bu bileşenler birbirleriyle etkileşirler ve birbirlerini etkilerler (Schuchter & Levi 2016). Bu üç koşulun yakınsaması ise

dolandırıcılığa elverişli yüksek riskli bir ortam yaratır. Algılanan fırsat ne kadar büyükse veya baskı ne kadar yoğunsa, birisinin sahtekarlık yapması için o kadar az rasyonalizasyon gerekir. Aynı şekilde, bir fail ne kadar sahtekârsa ve sapkın davranışı rasyonalize etmesi onun için o kadar kolaysa, dolandırıcılığı motive etmek için gereken fırsat ve/veya baskı o kadar az olur (Albrecht ve ark., 2008).

Bireyler mali zorluklarla, kişisel zorluklarla veya dış baskılarla karşılaştıklarında, sorunlarını çözmenin bir yolu olarak hileli faaliyetlere başvurmak zorunda hissedebilirler (Albrecht, 2014). Baskı ve fırsatın birleşimi, bireylerin dolandırıcılık eylemlerini gerekli veya haklı olarak rasyonelleştirdiği bir zihniyet yaratabilir. Bununla birlikte algılanan yoğun baskılarda bile, yakalanıp cezalandırılacaklarına inanan yöneticiler nadiren dolandırıcılık yaparlar (Albrecht ve ark., 2008). Baskı, fırsat ve rasyonalizasyon arasındaki ilişkiyi anlamak, kuruluşların etkili dolandırıcılığı önlemesi ve dolandırıcılık faaliyetleri riskini azaltması için çok önemlidir.

Hile Üçgeninin Evrimi ve Gelişimi

Çalışmanın metodolojisi kapsamında, Beyaz Yakalı Suç, Dolandırıcılık ve özellikle "Hile Üçgeni" teorisi üzerine odaklanan kapsamlı bir kavramsal inceleme gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede; Hileli davranışa katkıda bulunan faktörleri açıklayan Hile Üçgeni teorisinin kökleri sosyoloji literatürüne dayanmaktadır ve teori bir kriminolog olan Donald R. Cressey'in çalışmasına kadar izlenebilir. Cressey esas itibarıyla doktora çalışmaları kapsamında yaptığı çalışmalarda Joliet'teki Illinois Eyalet Hapishanesindeki mahkûmlarla yaptığı görüşmelerden, beyaz yakalı suçlar için hapis yatan hükümlüler arasındaki ortak özellikleri fark etmiştir. Bu ortak özellikler üç ana noktada şekillenmiştir. Daha sonra hile üçgeni tanımlamasını alacak bu üç kriterlerden birincisi, paylaşılabilir bir mali sorun; ikincisi belirli bir girişimin işleyişi hakkında bilgi sahibi olunması ve güven duyulan bir pozisyonun ihlal edilmesi olasılığı ve üçüncü olarak da kişinin kendi algısını, bu güveni ihlal etmenin, onun zihninde suç teşkil edecek bir davranış oluşturmayacağı şekilde ayarlama becerisidir (Cressey, 1953). Daha sonra bu üç kriter Joseph T. Wells tarafından şekillendirilerek Hile Üçgeni olarak adlandırılan teoriye dönüştürülmüştür (Morales ve ark., 2014).

Yıllar geçtikçe, araştırmacılar ve akademisyenler, Hile Üçgeni teorisine önemli katkılarda bulunmuş, kavramlarını daha da geliştirmiş ve değiştirmiştir (Lederman 2019). Dikkate değer bir katkı, algılanan fırsat kavramını tanıtarak ve dolandırıcılığın önlenmesinde etik ve dürüstlüğü önemi vurgulayarak Hile Üçgenini genişleten W. Steve Albrecht'in çalışmasıdır (Albrecht ve ark., 2006). Wolfe ve Hermanson (2004), bu teoriyi, motivasyon, fırsat ve rasyonalizasyon mevcut olduğunda bile, hileli davranışın ancak failin hile yapma becerisine sahip olduğuna inanması durumunda meydana gelebileceğini ileri sürerek genişletmiştir. Yazarlar, fırsatın dolandırıcılığa kapı açmasına ve teşvik ve rasyonalizasyonun bir kişiyi ona çekmesine rağmen, kişiyi durumdan yararlanmaya ve dolandırıcılık yapmaya daha yatkın hale getiren şeyin, kişinin kendi kapasitesine ilişkin algısı olduğunu belirtmişlerdir (Wolfe & Hermanson 2004).

Yazarlar Hile Üçgenine yetenek faktörünü de ekleyerek üçgeni dört köşeli elmasa çevirirler ve teorisinin adı da bu görüntüden Hile Elmas Teorisi ismini alır. Hile Elmas Teorisi, fırsat, baskı ve rasyonalizasyona ek olarak, bireylerin hileli eylemleri gerçekleştirmek için gerekli bilgi ve becerilere de sahip olması gerektiğini öne sürer. Bu teori, Hile Üçgeninin üç unsuru mevcut olsa bile, bireylerin hile yapma kabiliyetine sahip olmadıkları takdirde hileli davranışlarda bulunmayabileceklerini kabul eder. Hile Elmas Teorisi Hile Üçgeni Teorisine göre daha geniş bir açı sunmaktadır (Mansor & Abdullahi 2015).

Yine literatürde hile üçgeni teorisi yeni unsurlar eklenerek geliştirilme eğilimi içinde olmuştur. Bu kapsamda 1990 yılında Doost tarafından geliştirilen Hile Küpü; Bressler ve Bressler tarafından 2007 yılında geliştirilen Hile Karesi; 2009 yılında Marks tarafından ortaya atılan Hile Beşgeni bunlara örnek olarak verilebilir (Gökten, 2018; Kazan, 2021).

Hile Üçgeninin Kullanımı ve Sınırlamaları

Gerçekleştirilen kavramsal inceleme kapsamında. Beyaz yaka suçları ile Hile Üçgeni arasındaki ilişkinin çok önemli olduğu görülmektedir. Bu kapsamda kavramsal incelemenin bulguları incelendiğinde; Hile Üçgeni kavramını uygulayarak araştırmacılar, bireyleri beyaz yakalı suçlara bulaşmaya iten motivasyonlar ve koşullar hakkında fikir edinebilirler (Kets de Vries, 2021). Beyaz yakalı suçların işlenmesine yol açabilecek kişisel baskılar, örgütsel fırsatlar ve bilişsel gerekçeler arasındaki etkileşimi vurgular. Dahası, Hile Üçgeni, beyaz yaka suçlarını etkili bir şekilde önlemek ve tespit etmek için üç bileşenin hepsinin ele alınmasının önemini vurgulamaktadır. Kolluk kuvvetleri, kuruluşlar ve politika yapıcılar, bu suçların ortaya çıkmasına katkıda bulunan faktörleri anlayarak, beyaz yakalı suçlarla ilişkili riskleri ve sonuçları azaltmak için stratejiler geliştirebilirler.

Uyum kültürünü teşvik etmek, bir etik kuralı uygulamak ve çalışanlara eğitim ve bilinçlendirme programları sağlamak gibi basit adımlar atmak, kuruluşların finansal dolandırıcılık senaryolarını önlemesine veya tespit etmesine yardımcı olabilir. Çalışanlara düzenli eğitim ve bilinçlendirme programları sağlayarak kuruluşlar, çalışanlarını finansal dolandırıcılığın riskleri ve sonuçları hakkında eğitebilirler. Ek olarak, dolandırıcılık potansiyelini en aza indirmek için arka plan kontrollerinin ve sürpriz denetimlerin yapılması gibi dolandırıcılığı önleme ve dolandırıcılığı tespit etme stratejilerinin kullanılması düşünülmelidirler.

Kavramsal inceleme kapsamında; Hile Üçgeni Teorisi yaygın olarak kullanılmasına rağmen, uygulanabilirliği ve sınırlamaları ile ilgili eleştirilere maruz kalmıştır. Bu noktada elde edilen bulgular incelendiğinde; Hile Üçgeni Teorisi'ne yönelik ilk eleştiri, dolandırıcılığın karmaşık doğasını aşırı basitleştirmesi ve hileli davranışlara katkıda bulunabilecek diğer faktörleri hesaba katmaması yönünden gelmektedir (Donegan & Ganon, 2008; Huber, 2017). Dolandırıcılık vakaları genellikle tek başına Hile Üçgeni Teorisi tarafından tam olarak yakalanamayan çok sayıda faktör ve motivasyon içerir. Örneğin, bazı suistimalciler finansal baskı yaşamayabilir ancak yine de kişisel kazanç veya heyecan aramak için dolandırıcılık faaliyetlerinde bulunabilirler. Bu nedenle,

yalnızca Hile Üçgeni Teorisi'ne güvenmek, çeşitli bağlamlarda dolandırıcılığın anlaşılmasını ve tanımlanmasını sınırlandırabilir.

Hile Üçgeni Teorisi'nin bir diğer kısıtlılığı, teori, dolandırıcılığın ardındaki motivasyonları anlamak için bir çerçeve sağlarken, dolandırıcılık faaliyetlerinin nasıl tespit edileceği ve önlenmesi konusunda özel bir rehberlik sunmaz. Dolandırıcılığın önlenmesi, kurumsal kültürü, iç kontrolleri ve diğer bağlamsal faktörleri hesaba katan daha kapsamlı bir yaklaşım gerektirir (Kassem & Higson, 2012). Ek olarak, Hile Üçgeni Teorisi, endüstri normları veya ekonomik koşullar gibi suiistimal oluşumunu etkileyebilecek dış faktörlerin rolünü ele almaz (Mansor & Abdullahi, 2015). Teorinin kişisel değerler, etik düşünceler ve örgütsel kültür gibi dolandırıcılığın psikolojik ve sosyolojik yönlerini yeterince ele almadığı da ileri sürülmektedir (Donegan & Ganon, 2008; Huber, 2017). Dolandırıcılığın sosyal boyutunu ihmal etmesi ve belirli dolandırıcılık faaliyetlerini ele almaması gibi dolandırıcılık üçgeninin sınırlamalarını dikkate almak önemlidir.

Sonuç

Hile Üçgeni, dolandırıcılığı önleme ve tespit etme alanında yaygın olarak tanınan bir kavramdır. Kavram ilk olarak 1950'lerde bir kriminolog olan Donald Cressey tarafından tanıtılmış ve daha sonra diğer araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Hile üçgeni, hileli davranışlara katkıda bulunan faktörlerin anlaşılması için değerli bir çerçeve sunmaktadır.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen kavramsal inceleme kapsamında elde edilen bulgular incelendiğinde; kuruluşlar, baskı, fırsat ve rasyonalizasyon bileşenlerini inceleyerek dolandırıcılığın ardındaki motivasyonlar ve gerekçeler hakkında fikir edinebilir. Şirketler dolandırıcılığa katkıda bulunan faktörleri tanıyarak, dolandırıcılık faaliyetlerinin oluşumunu en aza indirmek için önlemler uygulayabilir. Örneklemek gerekirse olumlu bir çalışma ortamı yaratarak ve adil bir tazminat sunarak motive edici faktörleri ele almak, bireylerin hile yapmaya mecbur hissetme olasılığını azaltabilir. Güçlü iç kontroller ve düzenli izleme sistemleri dolandırıcılık fırsatlarını en aza indirmeye yardımcı olabilir. Ek olarak, bir etik davranış kültürünü teşvik etmek ve şeffaflığı teşvik etmek, hileli eylemler için rasyonalizasyonlara karşı koymaya yardımcı olabilir. Hile Üçgenini bir çerçeve olarak kullanan kuruluşlar, kapsamlı dolandırıcılık önleme stratejileri geliştirebilir.

Araştırmanın bulguları kapsamında; zaman içerisinde hile teknikleri ve motivasyonları geliştikçe, Hile Üçgeni konseptinin sürekli olarak araştırılması ve uyarlanması gerekliliğinin, dolandırıcılık faaliyetlerinin bir adım önünde olmak ve kuruluşları mali kayıplardan ve itibar zedelenmesinden korumak için gerekli olacağı tespit edilmiştir.

Gerçekleştirilen kavramsal inceleme kapsamında; Hile Üçgeninin, eleştirileri ve sınırlamaları olsa da zaman içinde dolandırıcılığı önleme ve tespit etme alanında geniş çapta incelendiği ve uygulandığı görülmektedir. Bununla birlikte, bu alanda gerçekleştirilecek daha sonraki çalışmalar ve

araştırmalar kapsamında fırsatlar mevcut bulunmaktadır. Hile Üçgeni bileşenleri arasındaki ilişkilerin ve bunların dolandırıcılık riski üzerindeki etkisinin daha fazla araştırılması, kuruluşlar için değerli bilgiler sağlayabilecek ve ek olarak, farklı dolandırıcılık önlemlerinin ve müdahalelerinin etkinliğinin incelenmesi, dolandırıcılığı önleme stratejilerini iyileştirmeye yardımcı olabilecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author has no conflict of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Abdullahi, R., & Mansor, N. (2015). Concomitant debacle of fraud incidents in the Nigeria public sector: Understanding the power ugh fraud triangle theory. *International Journal Ugh Academic Research of Business and Social Sciences*, 5(5), 312-326.
- Agnew, R., Piquero, N. L., & Cullen, F. T. (2009). General Strain theory and white-collar crime. In *The criminology of white-collar crime* (pp. 35-60). Springer.
- Albrecht, W. S. (2014). Iconic fraud triangle endures. *Fraud Magazine*, 29(4), 46-52.
- Albrecht, W. S., Albrecht, C. O., & Albrecht, C. C. (2013). Current trends in fraud and its detection. *Information Security Journal: A Global Perspective*, 17(2), 1-12.
- Albrecht, W. S., Albrecht, C., & Albrecht, C. C. (2008). Current trends in fraud and its detection. *Information Security Journal: A Global Perspective*, 17(1), 2-12.
- Albrecht, W. S., Hill, N. C., & Albrecht, C. C. (2006). The ethics development model applied to declining ethics in accounting. *Australian Accounting Review*, 16(38), 30-40.
- Awang, N., Hussin, N. S., Razali, F. A., Lyana, S., & Talib, A. (2020). Fraud triangle theory: Calling for new factors. *Board*, 7, 54-64.
- Bozkurt, N. (2009). *İşletmelerin kara deliği: Hile: Çalışan Hileleri*. Alfa Yayınları.
- Burke, D. D., & Sanney, K. J. (2018). Applying the fraud triangle to higher education: Ethical implications. *Journal of Legal Studies Education*, 35(1), 5-43. [CrossRef]
- Coenen, T. (2008). *Essentials of corporate fraud*. John Wiley & Sons.
- Cressey, D. R. (1953). *Other People's money; A study in the social psychology of embezzlement*. Patterson smith.
- Donegan, J. J., & Ganon, M. W. (2008). Strain, differential association, and coercion: Insights from the criminology literature on causes of accountant's misconduct. *Accounting and the Public Interest*, 8(1), 1-20. [CrossRef]
- Gökten, P. O. (2018). Hileli Eylemlerin Nedenlerine İlişkin paradigma Değişimleri: Üçgen, elmas ve diğerleri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 655-669.
- Gottschalk, P. (2021). Convenience triangle in white-collar crime: An empirical study of prison sentences. *Deviant Behavior*, 42(7), 886-902. [CrossRef]

- Huber, W. (2017). Forensic accounting, fraud theory, and the end of the fraud triangle. *Journal of Theoretical Accounting Research*, 12(2), 28–49.
- Kassem, R., & Higson, A. (2012). The new fraud triangle model. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 3(3), 191–195.
- Kazan, G. (2021). Hile Üçgeni, hile elması ve hile beşgeni: Hile Eylemlerinin Nedenlerine İlişkin Teorilere Kavramsal bakış. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 20(62), 245–258.
- Kets de Vries, M. F. R. (2021). Doing a Madoff: The psychology of white-collar criminals [Working paper]. <https://sites.insead.edu/facultyresearch/research/doc.cfm?did=68431>
- Lederman, L. (2019). The fraud triangle and tax evasion. Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association (Vol. 112, pp. 1–54). National Tax Association. [CrossRef]
- Lokanan, M. E. (2015). Challenges to the fraud triangle: Questions on its usefulness. *Accounting Forum*, 39(3), 201–224.
- Mansor, N., & Abdullahi, R. (2015). Fraud triangle theory and fraud diamond theory. Understanding the convergent and divergent for future research. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Science*, 1(4), 38–45.
- Mintchik, N., & Riley, J. (2019). Rationalizing fraud: How thinking like a crook can help prevent fraud. *CPA Journal*, 89(3), 44–50.
- Morales, J., Gendron, Y., ve Guénin, H. (2014). The Construction Of The Risky Individual And Vigilant Organization: A Genealogy Of The Fraud Triangle. *Accounting, Organizations and Society*, 39(3), 170–194.
- Ruankaew, T. (2013). The fraud factors. *Int. J. Manag. Adm. Sci. (IJMAS)*, 2, 1–5.
- Schuchter, A., & Levi, M. (2016). The fraud triangle revisited. *Security Journal*, 29, 107–121.
- Sutherland, E. H. (1940). White-collar criminality. *American Sociological Review*, 5(1), 1–12. [CrossRef]
- Van Akkeren, J. (2018). Fraud triangle: Cressey's fraud triangle and alternative fraud theories. In C. İçinde Deborah & A. C. Michalos (Eds.). *Encyclopedia of business and professional ethics*. Springer.
- Wolfe, D. T., & Hermanson, D. R. (2004). The fraud diamond: Considering the four elements of fraud: Certified public accountant. *CPA Journal*, 74(12), 38–42